

hâkim olmayan, aynı zamanda en bilinen özel isimleri bile düzgün çevirme çabasına girmeyen özensiz bir çevirmen tarafından yapılmamalıydı; yapılmışsa editör tarafından bu fahiş hatalar düzeltilmeliydi.

Bu eserde Asef Bayat ve esere katkı sağlayan diğer yazarlar İslamcılık ve post-İslamcılık ile ilgili ilgi çekici süreç ve tartışmaları okuyucunun dikkatine sunuyorlar. Aslında burada ele alınan her bir ülkedeki İslamcılığın dönüşüm süreci müstakil bir eserde daha detaylıca tartışılabilir bir konudur ve bu tür çalışmalar da vardır. Türkiye bağlamında bu eser Ercan Yıldırım'ın *Neoliberal İslamcılık: 1980-2015 İslâmcıların Dünya Sistemine Entegrasyonu* (İstanbul, Pınar Yayınları, 2016) adlı eseri ile birlikte okunabilir.

Çağdaş Doğa Düşüncesi

İshak Arslan, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, 2. Baskı, , 420 sayfa.

*İrfan KARADENİZ**

İnsanın evren hakkındaki tefekkürü insanın tarihiyle özdeştir, denilse abartılmış olmaz. Dünya'ya gelen her insan kendisi ve üzerinde yaşadığı evren hakkında birtakım sorular soruyor ki insanın bu sorularına gerek din, gerek felsefe ve gerekse bilimin cevap vermeye çalıştığı biliniyor. İnsanlık tarihinde bu amaca binaen birçok nazariyenin ortaya atıldığı, ortaya atılan bu nazariyelerin birbirini menfi ve müspet anlamda etkileyerek yeni nazariyelerin doğmasına sebep olduğu tarihin sunduğu verilerle görülüyor. Tam da bu noktada doğa düşüncesi insanın kendisini ve çevresini anlamlandırabilmesine yardımcı oluyor. Aslında klasik dönemdeki Arkhé ile modern dönemdeki kuantum fiziğinin hedefinin doğayı anlamak açısından aynı düzlemde durduğunu söylemek mümkün gözüküyor. Ancak bu konuda ülkemizde klasik ve modern dönemleri kapsayacak mukayeseli araştırmaların eksikliği göze çarpıyor. Bu açıdan değerlendirmemize konu olan Küre Yayınları'nın bilim tarihi dizisinden yayınladığı *Çağdaş Doğa Düşüncesi* isimli eser, klasik doğa düşüncesinin modern doğa düşüncesiyle irtibatının nasıl kurulduğunu gösteren mümtaz bir metin vasfını hak ediyor.

Çağdaş Doğa Düşüncesi isimli eser *Bilim, Din ve Felsefenin Ayrışması: Modern Doğa Düşüncesi, Bilim, Din ve Felsefenin Yeniden Karşılama: Çağdaş Doğa Düşüncesi ile Çağdaş Doğa Düşüncesinin İçerimleri* başlıklı üç ana bölümden

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, irfan.karadeniz@erdogan.edu.tr.

oluşuyor. Eserin muhtevasında yer alan her bir nazariyeyi ve savunucularını ayrı ayrı ele almaktan ziyade, bilim tarihinin önemine binaen eserin çağrıştırdığı bazı hususları ele almanın daha faydalı olduğunu düşünüyoruz.

Klasik felsefenin doğa anlayışı ile modern biliminin doğa anlayışı uzaktan bakıldığında birbirinden keskin hatlarla ayrılmış gibi gözüktense de, aslında birbirinden kopmamış bir görüntü sergiliyor. Yazarın bu bahiste verdiği bilgiler ışığında bilimin ya da herhangi bir bilgi türünün dinden ya da mitolojiden tamamen bağımsız olamayacağı iddiası dikkat çekiyor. Bu iddia düşüncenin tabiatı gereği, başka düşüncelerden etkilenip geliştirilebildiğini gösteriyor.

Çağdaş Doğa Düşüncesi, “Platon ve Aristo olmak üzere klasik dönemde doğa üzerine söylenen ve yazılanlar, modern doğa bilimleri açısından nerede duruyor?” sorusuna bir cevap niteliği taşıyor. Bu bahiste Aristo’nun doğa anlayışının 14. yüzyıla kadar kabul edilmesi, teleskobun icadıyla doğa bilimlerinde en büyük gelişmelerin ortaya çıkması, hem Aristo özelinde kadim felsefenin bilim anlayışındaki otoritesini, hem de 14. yüzyıla kadarki süreçte doğa üzerine yapılan incelemelerin basit gözlemlere dayandığını gösteriyor.

Yazarın Bilim-Din çatışmasının İslam dünyasına taşındığını, aslında bu problemin İslam dünyasına ait olmadığına dair vurgusu iki açıdan değerlendirilmeye ihtiyaç duyuyor. İlki, yazarın İslam dünyasında bilim-din çatışması yaşanmadı şeklindeki vurgusunun, Batı’da yaşandığı şekliyle şiddetli bir çatışma yaşanmadı olarak tahfif edilmesi daha uygun duruyor. Çünkü tarihe bakıldığında durumun böyle olmadığı görülebilir. Sözgelimi 1580 tarihinde İstanbul Rasathanesi, Şeyhülislâm Ahmed Şemseddin Efendi tarafından verilen bir fetva gereği ve o dönemde ortaya çıkan birtakım olumsuz olayların müsebbibi olarak görülmesinden dolayı yıkılıyor.¹ Tarihte bu ve buna benzer hadiselerin yaşanmış olduğu gerçeği bu tarz genellemelerin çok geçerli olmadığını gösteriyor. İkincisi, İslam dünyasında doğa düşüncesi bağlamında konuşulacak olursa Aristo’nun yazdıklarından başka bir şey söylenemediği gerçeği, eserin muhtevasında bir tane Müslüman doğa bilimcisinden bahsedilmemesinden belli oluyor. Dolayısıyla bir bilim ortaya konulmadığı için din-bilim arasında bir çatışmanın meydana gelmemiş olması normal gözüküyor.

¹ Yavuz Unat, “Takîyüddin ve İstanbul Gözlemevi Rasathanesi”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel - Kemal Çiçek, 21 c. (Ankara: Türk Dünyası Vakfı, 2002).

Yazarın metnin içerisinde vermiş olduğu tablolar eseri üç açıdan özgün kılıyor. Evvela, tablolar klasik felsefenin doğa anlayışının, çağdaş doğa düşüncesine nasıl temel teşkil ettiğine dair ipuçları sunuyor. İkincisi, bilim tarihine dair bütüncül bir bakış imkânı tanıyor. Üçüncü, tablolarla elde edilen bütüncül bakış açısı, İslam dünyasına dair çıkarımlar yapılmasına imkân veriyor. Özellikle sayfa 51-52’de verilen Modern Doğa Düşüncesinin Oluşum Sürecinde Genel Durum başlıklı, eserdeki ikinci tabloda 1750 tarihi dikkat çekiyor. 1750 tarihi üzerinden tabloya bakıldığında siyasi-sosyal-iktisadi gelişimler, bilim, teknik ve felsefe başlıkları altında İslam dünyasında yaşanmış bir tane gelişmeye rastlanmıyor. Ancak sadece din-teoloji başlığı altında Vehhabilik ve Muhammed b. Abdülvehhab ile İslam dünyasından bir bilgiye denk geliniyor. Bu tabloya baktığımızda karşımıza, sanayi devriminin ve Fransız devriminin yaşandığı, yeni bitkiler ile kimyasal elementlerin keşfedildiği vb. gelişmelerin yaşandığı Batı karşısında; ne felsefe, ne teknik, ne de bilimde bir gelişme gösterebilmiş bir İslam dünyası tablosu çıkıyor. Şüphesiz bu durum din-bilim çatışmasının İslam dünyasında olmadığı iddiasının bir açıklaması olarak görülebilir.

Kitapta düşüncenin tabiatı gereği birikimsel olduğu, Aristo’nun doğa düşüncesinin 14. yüzyıla kadar kabul edilmesinin akabinde bu düşünce üzerine gerçekleştirilen tenkitler sayesinde yeni bir doğa tasavvurunun elde edilmesiyle ispatlanıyor. Kadim felsefenin ortaya koyduğu fizik ve metafizik bahislerde anlaşılmaz ve hükmü geçersiz gibi gözükken noktaların çağdaş doğa düşüncesinin oluşumuna kaynaklık ettiği gerçeği, “güneşin altında tartışılmamış konu kalmamıştır” sözünü hatırlatıyor. Klasik doğa anlayışına izafiyet teorisiyle; izafiyet teorisine ise kuantum teorisiyle karşı çıkılıyor. Bilim açısından bu durum özellikle kuantum teorisiyle yeni imkânlar ortaya koyuyor. Mesela bir dogmatizm doğurması hasebiyle kendisi de bir dogmatizm üreten bir mekanizma olarak kabul edilen ve gerçeğin tek temsilcisi kılıfına bürünen bilime, bizzat kendi içinden sesler yükseliyor. Bilimin her şeyin bilgisini deneye sokarak elde edeceği kabulünün, kuantum teorisiyle göz ardı edilen hususlar ya da kavramsal karşılığıyla birtakım “belirsizlik” durumlarının olabileceği gerçeğiyle terk edilmesi gerektiği gösteriliyor.

Çağdaş Doğa Düşüncesi isimli eseri önemli kılan hususların başında klasik dönem ile başlayıp modern zamanlara kadar doğa düşüncesi üzerine söylenen birçok şeyin birbirini nasıl besleyip geliştirdiğini ortaya koyması geliyor. Ancak eseri okuyucu açısından yorucu kılan önemli birkaç hususun ifade edilmesi gerekiyor. Bir doktora tezi olan kitaba sonradan yazarın yaptığı eklemeler, eserin içeriğini oldukça yoğunlaştırmış gözüküyor. Kanaatimizce kitabın muhtevasına

alınan ve ayrıntılarıyla işlenen birçok mesele, asıl anlatılmak istenenin gölgelenmesine sebep oluyor. Bu durum yazar açısından bir nebze olsun anlaşılabilir olmasına rağmen okur açısından büyük bir yorgunluğa sebebiyet veriyor. Tüm bunlarla birlikte yukarıda bahsedilen hususlar, metni bilim tarihi açısından önemli bir yere konumlandırıyor. Çünkü Çağdaş Doğa Düşüncesi isimli eser, klasik felsefedeki tabiat üzerine yazılan bahislerin, modern doğa düşüncesiyle irtibatlandırıldığı böyle eserlere büyük bir ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak karşımızda duruyor. Kitap bir bütün olarak ele alındığında, bilim tarihi cihetinden kadim dönemlerle modern zamanlar arasında bir köprü vazifesi görüyor.

Düşüncenin Maddesi

Steven Pinker, İstanbul, Alfa Bilim Yayınları, 2018, 576 sayfa.

*Tuba ESERLER**

Dil, bütün yeryüzü için temel bir dinamiktir. Dünya üzerinde bulunan bütün varlıkların bir ismi, bir anlamı, bir yorumu olmak durumundadır. İnsanların bu varlıkları anlamlandırma, isimlendirme ve yorumlama biçimleri ortaya çıktıkça dil olgusunun ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bununla beraber insanlar toplumlar halinde yaşamaktadır ve bu toplumların da anlaşmaları ve iletişime geçmeleri söz konusu olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise bir iletişim maddesini gerektirmektedir ki bu da dildir. Martin Heidegger'in de belirttiği gibi "Dil, varlığın evidir." Bunun için 'dilimizi, (sohbetlerimizi, şakalarımızı, küfürlerimizi, hukuki tartışmalarımızı, bebeklerimize verdiğimiz isimleri) yakından incelemek, kim olduğumuza ilişkin iç görü kazandırabilir.' (s.7)

İnsanlar, birbirlerine anlam aktarmasına girdiklerinden bu yana oluşan dil olgusu zamanla coğrafyanın genişlemesi, tarihte gerçekleşen savaşlar, fetihler, istila ve işgallerin oluşması, bu geniş coğrafyanın çeşitli sınırlarla çizilmesine böylece insanların anlamlandıkları varlıkların farklı şekillerde isimlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Dilin anlam ve yorum boyutu farklı farklı ele alınmaktadır. Sözcüklerin kullanımında dilin anlamıyla mı yoksa onun yorumlanmasıyla mı ilgilenmeliyiz? Bunlardan herhangi birini seçmemize hangi durumlar sebep olmaktadır? Yaşadığımız toplumun dil ve yorum algısı düşüncelerimizi ne denli

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi.